

այն հատուածները որ ջրհեղեղն աւանդութեանը կը վերադարձնէ եւ այս աւանդութիւններս ալ Մովսէսական աւանդութեան հատուածներն են : Եւ ահա այսպէս կը պատմէ հեղինակը մագրիպին ազգի պատմութեան այս կտորը :

« Ինչորդ գիտէին կրտսեր որ երկինքն ու երկիրը Գոմիի կամ նապանտակ շրջանին տառջին լիւմբին յօրինուեցան : Գիտէին թէ երկինքն ու երկիրս — որ ժամանակի մէջ յօրինուած են . եւ թէ ինչպէս մարդըս չորս անգամ ստեղծուեց : Եւ ինչպէս կեանքը չորս անգամ յայանուեց է :

« Այնպէս զի որովք գիտէին արեւուն ըրածները . եւ կրտսերն որ մարդը հողէն ստեղծեց եւ անկապ հոգեւորեց* : Եւ անոր հետ Վեցալքօհուաղլ ամէն բան կատարեց : Եւ հաքաթլ կամ հով ամսուան եօթնին օրը , որ ամէն բան ստեղծելուն եւ հոգեւորելուն վերջին օրն է ** :

* Եւ այնպէս որ իւրեք անգամ արեւը աշխարհքի արարիչ սեպուած է . թէպէտ երբեմն կըսեն ալ որ արեւուն ընթացքին վերակացութիւն ընողն է աշխարհքի արարիչը . Եւսկէզ դատ արեւը Վիշէ կամ շիշէ մէջ ցեղին առաջին կայսերութեան վրայ տիրող թագաւորական ցեղին նախահայրը կը հարօշին : Եւ թագաւորները արեւուն տղայ զոռուիլ կոչէին : Կամ թէ բուն փոկ արեւ անունը կրենց : Իրայ վաճէին Գերադայն իշխանութիւնին : Ի պարտաւորութեանս անկէին : Եւ որ յայտնուեցաւ որ թէ Գերադայն աշխարհքի ստեղծութիւն ամէն եօթնեւորդ օր ըլլանալն ալ Մովսէսի պատմութիւնն է :

« Կապիտալիստներ (կամ առաջին շրջանը) որ ա-
րարելով են և հիմնարկել են փամբանակն և արդ
յալորդեց, Եւթնադիւհ բուռեցաւ, որ ջուրի արեւ
բակ է: Կայն զի այն ատենը արդ կամ ջուրին ան-
սոյն հին մեծ ողորումը բաւարարեցաւ որուն ատե-
նը մարդիկ ձուկի պէս ջրին մէջ լողացին* »

« Եւթնադիւհ օրը բուռեցաւ Կահուի աղ-
կամ չորրորդ ջուր: և մինչեւ 52 դարուն ջուրը
երկրիս վրայ մնաց** »
« Եւթնադիւհ բաներուն զայն ժամանակ չորրորդ ան-
գամն էր որ Կահուի աղ կամ չորրորդ ջուրին օրը
եկաւ: Եւթնադիւհ չորս հարիւր փարուն մէկ մը,
200 ալ աւելին և ասոնցմէ ետքը 30 և 16 դա-
րուն ալ անցեր էին*** »

— անաւտ արտ միւսի թճճճճ մանկութեան ձգտալու պ-
— իցա՞յ Եւթնադիւհ թնագրին գործածած բանեաց
0001 Եւթնադիւհ ա, որ ծիպալ բնէ է. այսինքն աշիւ-
ներուն հետ շարժի: Եւթնադիւհ թնագրին
0002 Եւթնադիւհ թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին

** Եւթնադիւհ թնագրին թնագրին թնագրին
որ միայնս դարուն և տարի կը նշանակէ. և դու-
ցէ որինակողի օխայ եղած լիւայ Եւթնադիւհ թնագրին
տեղ. որ օր բակ է: Եւթնադիւհ թնագրին թնագրին
սիւսակն աստեման ժաման հետ համապատասխան թնագրին
թնագրին կատարեալ կը լիւայ Եւթնադիւհ թնագրին
հասկըրնել ուղեց թէ քանի տարի անցաւ մինչեւ
երկրին երկը կատարեալ պէս զամբեցաւ:

*** Եւթնադիւհ թնագրին թնագրին թնագրին
թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին
թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին
թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին թնագրին

« Իսայ կրտոր ժամանակներուն վերջը Տափա ,
 Դրդալքոհուն լուսնուց Կարային եւ անոր Կոնդը
 Դենային ինչ որ պիտի ըլլար . եւ ըսաւ , դիմին եւ
 հնչողութիւնները մաքսնուգ հանեցէք . ձեզի մէկ
 մեծ Լէւհո-էրլ մը փորեցէք որուն մէջ կարող ըլ-
 լաք առանձնանալու . եւ դոյռեղիւ * Երբոր ջուրները
 երկներին մօտենան Կոցքոցղիւ ամսոյ՝ մէջ ** ,

Երբոր ներս մտան ամէն ծակերը Գոցեց եւ
 մարդոյն ըսաւ , գլուխ մը մարացորեմէն աւելի պիտի
 չլուսես . կնոջն ալ ըսաւ . դուն ալ անկէց բաւի մի
 աստերոյն Գոցեցոյ նայ Եւս Կոնայ Գո դժ մար
 Եւ Երբ աշխարհիս ամէն լուսներն ալ անկալանէ
 յան եւ կորստեցան , Երբը հեղեղի պէս մարդիկ

*** Եւ զմքմա աւանգ

— Կը աշխարհի ստեղծման 1656 թուին եղաւ ժամա-
 նակագիրներուն հաշուով . եւ կարեւի է որ Մ Էքսի-
 բացիներուն աւանգութիւնը այս տարիներէս 1000
 տարին ասկէջ հանելով ուրիշ շրջանի մը խառնած
 ըլլայ . Կոյ նահապետը տապանը մտաւ նէ 600
 տարուան Եր Եւսայ սիրտայ Երայագիւց Ե **

* Եւ հեղեղի նոճի կամ սերսի ծառին մէկ ան-
 տակն է Եստուած ասոնց կը հրամայէ որ այս ծա-
 ուր փորեն , որով մէկ նաւ մը շինած կըլլան . չէ թէ
 լատ . (սալ) մը , ինչպէս որ Լուսնայի կարծեց Տե-
 սիլ Բօրայի Եւսայ գրգին մէջ (Լուր . Բ Է . 176) .

** Կոյոցղի Ե Մ Էքսիբացիներուն ծովի օրերն է .
 եւ Կոնայ Երայ մեծ ծով ըսել կըլլայ , եւ իրենց
 աւանգութեանը նայելով Եւսիներուն պիտի մեծ բարձ-
 րութեան հասած ժամանակն է :

Հայոց Պետրոս կաթուղիկոսը . որ և գետազարձը . և Բերկրիի զարնսիրը . Հայոց Ստեփանանը , որ է քրիստոսի 1031 թուականը . և այս յիշատակարանը կը գնէ հոն . “ Տէր Յիսուս ոգորմա . . և Եղեզ մաւին , և զաւակացն նորա տէր Սարգսին և Կարապետին , և Սիւքիսեղեկայ , և մեղաւոր աւագերէց Յովհաննէսի որդւոյ . . . որ զլլբուկսն գնեցի . և յետ ՍՕԷ ամի զցանկն յաւրիսեցի ՚ի ՈՇԻ թուականին (1225) .

Ժամանակադրութենէն ետքն է “ Ստեփաննոսի սիւննաց եպիսկոպոսի առ Բերմանոս նամակը . որուն սկիզբն է “ գետազարձիւն Բրիստոսի առ քերթով մեղ” , տասն և չորս թուղի : Մէջ ընդ մէջ սա խօսքերս կան . “ յետ սակաւուց անէ . յետ այլոց . . . որով կերևաի թէ նամակին ամբողջ օրինակը չէ մեկն տեղ տեղ վերցուած կտորներ կան : Եսկէց առաջ և վերոյիշեալ Ժամանակադրութենէն հաքը Սամուէլի Ժամանակադրութիւնն ալ կայ . իւրոց սկիզբէն պահան է :

Ստեփաննոս սիւնեցիին թուղիքն ետքը Պետրոսի սիւննաց եպիսկոպոսի պատասխանի առ—Հարցմունս Սաչադանայ աղուանից իշխանի” . և սկիզբն է “ ապահանքի զատաղածութիւն կերտողութիւն քիչէ . և մէք” : Ետքը Մշտնի կեանքացիին եկեղեցաւ կան պատմութենէն հատուած մը վնց թուղիք . որուն սկիզբն է . “ Երբ սկիզբն արարից բանից” որպէս թուսխադրի կոնխեցին ի վերին և սրանչեկի Երաւածութենէն անտի Բրիստոսի” . և է Լւսեբեայ եկեղեցական պատմութեան առաջին գլխու թեան երկ-

բորբոքի ու խնձու հետ անապատներու գրաւելու ներքին համար
 աղէկ չըլլալ համար իմ ծանուցանելով որ յիշեալ խնդրեցաւ
 կան պատմութեան հատարեալ օրինակին մէջ այսպիսի
 լուսին սկզբնաւորութիւնը յայտնուէ. « արդ սկիզբն
 անարից իրանո յայտ արդէս յաւաքագոյն կանխեցի եւ
 ասացի իմ վերին եւ յայտնուածսն իմ արանքի մէջ թիւ
 նէի անտի Վրիտանիոյ մէջ Լ. Թոր Օւէն վերջ յիշեալ
 րիւոյն տարրերու թիւնը տեսնելով գուցէ ոմանք կար
 ձեռն թէ յայտ եկի զեցական պատմութիւնը երկու
 անգամ թարգմանուած է. զման զի օրինակէ օրինակ
 այսքան տարրերու թիւն չըլտար իմ մէջ կը կար
 ձեռն թէ ճշտ պատմած էին ձեռագիրքը որ անգիւն
 անգիւն կը անապատ ճիշտութեամբ լինէ իմ Լուսն
 րիւն անամ կտորը համառօտելով եւ գրեթէ նոքն
 զարարելով պատմ է. բայտ ար քառ օրինակին յիշ
 անիւ հոգ չէ ըրած. գիրքը ամբողջ օրինակելու չը
 խորով հաւատարմութիւն պահելու պարտաւոր զուէ
 ձանցած զիս լինալ յայտն ըստ իմ արանքի մէջ թիւ
 ողոյ իմ թիւ Լ. սերի կիցարացիին ժամանակագրութե
 ան կտորի մէջ թիւն թուողն, որուն սկիզբն է. « Եւրոպ
 Իայ գրադարացի միտաբանաց զարի անան
 արանց աստի անն իմ արանքի մէջ թիւ Լ. զարցն անին
 զինքն իմ թիւ Լ. բիւրն իմ արանքի մէջ թիւ Լ. զարցն անին
 անգիւն որ յայտն գրիս օրինակելու լինալ կիսա
 րացիին ժամանակագրութիւնն անամ յայտն ար հա
 մառ օրինակ եւ միտքը անն իմ զարցն է. իմ ան զի
 այս գրքի տպակ օրինակն մէջ իմ արանք քառ ար քառ
 չգտնուիր. իմ արանք ար թիւ Լ. թիւ Լ. 243. թիւ Լ.
 Իսկ զի Լ. անն իմ ժամանակագրութիւնն մէջ յայտ

[illegible]

նովները մկրտել ձեռք զարկին, որ Բատարով ձեռքի
 վերցրեն, որպես օրենս թիւն անուանուի յայնչ
 միւս լլաւ չի անգնեմ հոռմէական յոյն մը յունացի
 հոռմայ եկեղեցւոյ մշտնջենապետ յաւանաճայնութեանը
 վրայ յօրինած պիքին մէջ կըսէ թէ այս երկուս աղօր
 էրօնական մանամա իրարմէ քաժնուեկեալ տքը յոյճ
 ները երբէք հրաժան ընած չգնին որ լաւորները նոյն
 բէն մկրտեն. եւ անկիրիածի Սաքարիտոյ միտրա
 պօլտին վկայութիւն կը դնեն որ լաւոր է թէ ի-
 րենց հայրերուն ապառուներն է որ յունաց եկեղեցին
 է որ լաւորները իրենց մոլորութենէն հրաժարին եւ
 սուրբ խղոց օծումն ընդունին որ եւ յունաց լաւոր
 ներէն զատուած ժամանակէն ի վեր ընած իմացայն
 էր. Բաղդուս մէկը ասոր հազարակը ընտրաւ թէ
 յոյները լաւորներուն դէմ այնքան ատելութիւն ունե-
 յին որ անոնցմէ յունադաւան եղողները քնդով մօ-
 ծելով կը մկրտեն. եւ կրօնէ թէ լաւորներուն մէջը
 տութեան ձեւն ալ վարդապետութիւնն ալ ճշմարիտ
 է. լլաւ չի ասիկայ կըստէ վերջիշեալ անտաւ
 պօլտին վկայութեամբը. եւ տգէտ ալ է կըսէ. որով
 հետեւ կարծեր է թէ լաւած օծումը մկրտութեան
 հետ յարաբերութիւն մը ունի. յիս օծումը տոյն է
 որ վերջիշեալ սուրբ մօլովքներուն կանոններուն
 մէջ պատուիրուած տեսաւք, մկրտութիւնին ընդուն-
 ուած հերձակոններուն համար. զիտա չն լաւ չի
 հոյսը. լաւոր հաստատութիւն է այն որ քանի որ յոյն-
 մալաքացւոց հետ հաւատոյ նիւթերով վրայախօ-
 սեցան եւ մկրտութեան վաւեր կամ անվաւեր, զօ-
 բինաւոր կամ ուղօրինաւոր ըլլալուն վրայ լաւ չի

Պիտէնցէի ժողովքին մէջ ալ ասոր վրայ մէջ մը չե-
ղաւ : Տիմոթէոս կոստանդնուպոլսի նպատրիարքական
եկեղեցւոյ քաջամաններէն մէկը : եւ Վեորդ Նորդոսին
գէլընս, Երկուքն ալ ազգին մէջ յարգի մասնեագիր-
ներ, նորէն մկրտուելու եւ զմկրտուելու հերտիկոս-
ները հին կանոններու համեմատ կը նշանակեն : եւ
մկրտուելուներուն կարգը ոչ հայերը յիշուած են եւ
օչ լատինները : Ս Ժողովքին մէջ մտնողին մէջ
Ինչպէս որ ասկէց առաջ րօնը, լատինները տես-
նելով որ յոյները յունադասան եղող լատիններուն
նորէն մկրտութիւն կուտան, իրենք ալ յոյներէն ի-
րենց կողմը դարձողները նորէն մկրտելու սկսան :
Եւ երաւոհոս Նրուսաղէմի պատրիարքը իւր դարուն
մէջ, լատիններուն յոյները կրկին մկրտելուն վրայ
դանդաղ ըրած ատենը կըսէ թէ քարոզիչները այս
բանը գէշ կրնեն : Բայց պէտք էր ասիկայ արդա-
բացնելու համար յոյները լամբաստանել : որպէս թէ
անոնք ալ ուրիշները կը մկրտեն : քանի մի անանկը
նողներ կըսած ալ են նէ ոչ կանոնի մը վրայ հիմ-
նդած է : եւ ոչ պատրիարքներէն եւ իմաստուն լատ-
նաճաբաններէն վճիռ մը կայ : որ ամենքն ալ ասոր
հակառակը կը սովորեցընեն :
Երկուքն ազգերուն մէջ ալ մէկ անշաղճանուն
ամենասուրբ երբորդու թիան մկրտուածը մկրտող չկայ,
ոչ հայ, ոչ ասորի, ոչ երբեքի, ոչ հայէշ, ոչ
քրիստանի, ոչ նեստուրի, ոչ էաբուսի, եւ ոչ ուրիշ
դաւանութեամբ քրիստոնեաներ : Զոս եւտիրական-
ներսն Սեբերոս Նախորայ պատրիարքին մէկ վկայու-
թիւնը թերեկը պատշաճ կը դատիմ : որովհետեւ կըս-

կին մկրտութիւնը եւտիքականներուն մէջ սովորու-
թիւն չբլաւը իմացընելէն զատ նոյն ամբարշտ սո-
վորութիւնը կամ մանաւախ գեղջումը պաշտպանող
տղէտ յոյներուն մէկ հատիկ հաստատութիւն առած
վկայութիւնն ալ պղէկ պատասխանով մը կը ջրէ :

Յոյները իրենց բրած պայօրինաւոր գործոյն հաս-
տատութիւն կը կարծեն որոյն Կիսրիանոսի առ Կրի-
նիոս դրած նամակին ուս խօսքը “ կան որ կրսին ,
“ օրով հետեւ մկրտութիւնը մէկ է , հերետիկոսները
“ մեղին դառնան նէ մկրտել պէտք չէ : Ասան ղի
“ չեն զիտեր որ՝ յիւաի մկրտութիւնը մէկ է , բայց ան
“ ալ կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցւոյ մէջ է :
“ Երբ՝ հերետիկոսներէն մկրտուածները մկրտուած
“ չեն , միայն պղծուած են . եւ բան մը չդառնուած
“ տեղէն բան մը չառնուիր” : Ըսանկ առարկութիւն-
ներուն պատճառաբանողութեամբ պատասխան տալը
պատասխանն երկնցընել է . բաւական է ցուցընել
թէ այգպիսի առարկութիւն մը բնաւ երբեք եկեղե-
ցին չէ ընդունած . եւ այսպէս կը պատասխանէ Սե-
ւերոս Լնտիոքայ պատրիարքը :

“ Արդոյն Կիսրիանոսի ատենը ութսուն եւ յօթն
“ Իպիսկոպոսէ գումարեալ գարբեդոնի ժողովքա-
“ ւոր խորհածին համաձայն վճռեց որ եկեղեցին
“ դարձող հերետիկոսները ընաւ չմկրտուա՛ի պէս նո-
“ րէն մկրտուելու են : Դիմենսիոս աղէքսանդրացին
“ ասոր հակառակը կը խորհէր . եւ վճռեց որ հերե-
“ տիկոսներէն յանուն ամենասուրբ Երրորդութեան
“ մկրտուածները նորէն մկրտուելու չեն : Դիկիոյ
“ ժողովքն ալ ասանկ վճռեց . եւ Կիսրիանոսի ժողով-

Երկն շարագետները հրամայեցին որ թմեղորոսի եւ
 Ենտորի աղանդէն եղողները դառնան նէ նոր քը-
 յրիստոնեայ եղածի նման նորէն չմկրտուին : Ինչպիսի
 Իրենց մերժած հերետիկոսութեանը անէծք կար-
 " գան" : Ետքը նայն Սեւերոս վճիռ մը կուտայ որ,
 Հուլիանոս աղկապագիին հետեւողներուն ալ, քաղ-
 կեղոնականութիւն ալ մկրտութիւնը վաւերական ըլլա-
 նուի :

Յունաց լատինները կրկին մկրտելուն պատճառ
 այն կուտան նայն լատինները, որ խաչակիրներուն
 Ժամանակէն սկսելով, այսինքն թաւորող զարուն
 վերջին տարիներէն. եւ մանաւանդ լատինները կոս-
 տանդնուպոլիս յունաց ձեռքէն առնելէն հոքը յոյ-
 ները լատիններուն դէմ մեծ ատելութիւն մը ունե-
 ցան. եւ անոնք մկրտելու անոց մեծ նախատիք մը
 հասցընելով վրէժ առնել կը սկսէին : Ս' անաւանդ
 որ կրտն. լատին բարոզիչներն ալ յոյները կը մը-
 կրտէին :

Բայց ինչնամբ սուպած քրիստոնեայ ազգերը մե-
 ջերնին մտած ատենը նորէն մկրտելու սովորութիւնը
 յունաց մէջ քիչ մը առաջուց կար : 943 թուին, ա-
 ռաջին խաչակիրներէն 150 տարի մը առաջ, Անա-
 յիան մուկայի հայոց կաթողիկոսին Ժամանակը յոյնե-
 րո հայոց ազգէն ձեռքերնին անցածը կը մկրտէին :
 Եւն ժամանակին կրօնաւոր վանականները, Լ' անախ
 կաթողիկոսէն հրաման ուզեցին եւ ատին, որ իրենք
 ալ անոնցմէ ձեռք անցուցածնին նորէն մկրտեն, Ստե-
 փաննոս Լ' սողիկ որ Գոթիկայ կը պատմէ, այս ան-
 լատաւորներ զեջութիւնը արդարացընելու համար

Կարմանայն կը խօսէ՝ կը քննէ քաղկեդոնականները
 Բոստոնոյ խաչին եւ մահուան ժամանակը իր մարմ-
 նոյն մէջ ըլլալը հուշանան. եւ ի Բրիտոս երկուսը-
 նութիւն կըսեն կամբով ու ներքործութիւնով. եւ
 մարդկային կիրքերը Բոստոնած մեղի համար կրեց եւ
 մեռաւ չեն ըսեր. այլ չոկ մարդու մահ կըսեն. եւ
 մարդու մահուան կը մկրտին* : Քաղկեդոնացիներն
 րոն համար ըսածները իրաւ կամ սուտ ըլլալը առ
 այժմ մեղի պէտք չէ. իրաւ է նէ ճիշդ նկատողական
 են. բայց որովհետեւ նկատողականներն ալ սուրբ Լոր-
 րոնդութեան վրայ ուղիղ հաւատք ունին, մոլորու-
 թիւննին միայն մարդեղութեան խորհրդոյն վրայ է.
 եւ մկրտութիւնը յանուն ամենապարզ Լորրոնդութեան
 կընեն, անոնց ըրած մկրտութիւնն ալ անն քողկի
 է. Լոնդոնիին ըրած պաշտպանութիւնն ալ անն
 դունելի է.
 Արովհետեւ յունաց օտարազգի քրիստոնեայ մը-
 րդիտեաները նորէն մկրտելը իրենց պատրիարքներն
 կամ Ժողովրդներն վճիռ մը չունէր, միայն թշնա-
 մութեան դործ մըն էր մասնաւորաց մէջ, չեմք կար-
 ծեր թէ այն ատենէն մինչեւ հիմայ շարունակ տեւեց
 Գեղմնացի Էպրունակելու այն ժամանակէն սկսած
 քամայ, իսկ միւր ատեն մեծ մեծ միջնաւեր
 ար * : Արեւմտեան քաղկեդոնականը զԲոստոն ի մար-
 յամեի իւրում լինել ի խաչին եւ ի մահուն. այլ եւ
 երկուս ընտելութիւնս կամօք եւ ներքործութեամբ ասեն
 ի Բրիտոս, եւ զմարդկայինն ասեն ոչ Բոստոնոյ
 « մասն մեր կրեալ կիրս եւ մեռեալ, այլ սոսկ մահ
 « մարդոյ, եւ ի մահ մարդոյ մկրտին » (Պատմ 4. 7) :

կըլայ, երբ խնամութեան հետ արծաթափրութեան
ոգին ալ տիրեց եկեղեցականներուն մէջ. եւ միայն
ասիկայ պատճառ եղած կըրնայ սեպուիլ այս սովո-
րութիւնը այն ազգին մէջ շատկէկ ատրած ունելուն,
էջոնն րը իրենց զաւակը իրենց քահանային մկրտել
տալու համար շատ ծախք ընելու կը կարօտին. եւ թէ
որ դիմնան որ հայոց մկրտութիւնն ալ վաւերական
եւ օրինաւոր է, ստակ վաստկելու համար զաւակնին
տարիններով առանց մկրտութեան սպասել տալուն տե-
ղը հայոց քահանաներուն ձրի մկրտել կուտան. եւ
քը թէ որ ուզեն նե քահանային քիչ մը կամաւոր
նուէրը, եկեղեցոյն մոմադին եւ իւղազին կտոր մը
բան տալով կազմառն: Ենց կարդաւորները այս կեր-
պով իրենց ընելիք շահը ձեռքէ չհանելու համար
հայոց մկրտութիւնը անօրինաւոր է կրօնն եւ գոր-
ծով ալ նոյնը կը հաստատեն, յուճադաւանքը լրալու
հայը նորէն մկրտելով: Այն ըսածնիս կարծիք չէ,
նոյն ինչ յունաց լեզուէն լսուած խօսքէ: Ասոր համար
եւ որ յոյն քահանաներուն հաստատուն եկամուտ կայ
եւ մոլորութիւնն բան չեն կըրնար առնել, ինչպէս եւ
լիւթաստանն այս կրկին մկրտութիւնը վերցած է
նաս: Կայց այսպէս կրկին մկրտելովն չէ թէ բոլոր
բրիստսնէից եկեղեցիէն, այլ եւ նոյն իսկ յունաց
եկեղեցիէն ալ զատուած են: Եւ չէ թէ չորրորդ դա-
րու յունաց եկեղեցիէն որ ընդհանուր եկեղեցի ըսել
է, այլ թէ դարուն յունաց եկեղեցիէն ալ որ
ազգային մասնաւոր եկեղեցի մըն է: Ասիկայ հե-
տաբարական բան մը ըլլալով քիչ մը ընդարձակօրէն
պատմել կուղիմ:

[illegible]

տի առիպուիս . եւ փողոցները կոկորտներու պիտի
 սկսիս թշուառականի մը պէս . ինչ ալ աղէկ պիտի
 ըլլայ . Բայց մի կարծերոր այն ատենը ետեւէդ կու-
 գամ . Ի սաճներու պիտի ըլլայ . կը տեսնես .
 1) Բարժապետը ըսաւ . գեա՛ ինչեղ զբօղ . Եւ որը
 ընդհանուր արտասանութիւնը . նորէն ակնի տեսաւ .
 որ ըստ բաւականին ուզածին պէս յաջողեցաւ Բարժա-
 2) Թամաս Բարժապետը միւս օրը իր ձեռքով վեհ
 ծանոցութիւն մը շարադրերէր . նորէն գլուխը սա աղ-
 ար խօսքերը կ'սկիւն . « Պատերազմ ընդսի եւ Տինչ
 « զգայութեանց . Թովման Պիրո բանաստեղծ վարդ
 « Ժապետին յօրինուած սղերդութիւն . Դիւանաւոր
 « անձը . որ է լեւոնտիւնը . 3) Լեւոնտիւնը պատանին
 « պիտի ներկայացընէ » . Եւ ծանուցումը . դարձ-
 տան դուռը փակուեցաւ . Բայց ատանկ ծանուցակը
 մը ըլլալով ալ չ'ողջայ տէրէրուն ամէն մէկին զատ
 զատ հրաւեր իր թալով ալ . Պիրո Բարժապետը ճան-
 դիտական մարդ մըն ալ չ'ընենցաւ . 4) Երջապէս տես-
 ներով որ մարդ չ'գտնէր կորսեւ Ժամանակը կանցնի . Եւ
 զը սկսել տալու եղաւ , եւ աճապարեց իր կիներ հրա-
 ւերելու . Եղանց . Եւ պաղատեցաւ ստոր ի յնալու ե-
 ղաւ . Եւ ամառ Բէտը քալու չ'հաճեցաւ . Եւ Բարժապե-
 տին հարկ եղաւ իր ամէն օրսեան ժողովը զովը շա-
 տանալու . Ողբերգութիւնը խաղցուեցաւ . եւ 5) Լեւոն-
 տի պատանին . այն գարնէնուր շինողին տղան , որ պը-
 տաւոր խաղը պիտի ներկայացընէր , շատ աղակիտաւ
 զայր . Ժամանակ մըն ալ եղաւ , երբ որ ողբերգու-
 թեան կարգովը արտասոս-ի-ի-ի-ի շողովի-ի-ի-ի գլուխը
 պսակ մը դրաւ , որ 6) Լեւոնտիւնը վեհ եւ ազնիւ կեց-

... 1891-1892 թվականի մարտի 1-ին օրը հասնում էր
 1,288,000,000 ռուբլի, որը համարվում էր
 ...

... 1891-1892 թվականի մարտի 1-ին օրը հասնում էր
 1,288,000,000 ռուբլի, որը համարվում էր
 ...

1. Կովկասյան ծիւղը ունի 369,000,000 ռուբլի.
2. Սև ծովը 522,000,000 "
3. Եվրոպայի կամուրջը 196,000,000 "
4. Հնդկական օվկիանոսի կամուրջը 1,000,000 "
5. Սև ծովի ծիւղը 200,000,000 "

... 1,288,000,000 ռուբլի
 Սև ծովի կամուրջը համարվում էր
 ...

1. Բալթիկ ծիւղը 365,000,000 ռուբլի.
2. Սև ծովը 5,000,000 "
3. Եվրոպայի կամուրջը 600,000,000 "
4. Սև ծովի կամուրջը 160,000,000 "
5. Եվրոպայի կամուրջը 200,000,000 "

... Եվրոպայի կամուրջը համարվում էր
 ...

Պրահմանի աղանդներուն կը հետեւին : իսկ բազմա-
տուած կոապաշտ ըսածները կ'ործենք թէ Բ. Կրիկէի
կոապաշտներն են :

Քրիստոնեաներուն մէջ կրօնից բաժանումները այս-
պէս կը գնէնք :

1. Հռոմեական 170,000,000 հոգի

2. Յունադաւան 76,000,000 հոգի

3. Բողոքական 89,000,000 հոգի

Քրիստոնէից համար ըրած այս բաժանումը ճիշտ
չէ : Յունադաւան ըսածներուն տակը պիտի պարունա-
կին անոնք որոց կրօնը յունականէն շատ տարբեր է
և ասոնցմէ մէկը յունաց եկեղեցին մտնելու ըլլայնէ
կը մկրտեն : որպէս թէ քննա քրիստոնեայ ալ եղած
չըլլային :

Բողոքականներու անունի տակ ալ բազմաթիւ ա-
նաստուածներ կամ անհաստներ կը պարունակին : որ-
ոնք բրիստոնեայ չըլլալէն պատճառ հաւատք ալ
չունին : Բնիկք բողոքականներուն կարգը գնելու մեծ
սխալ մը չէ : որովհետեւ գիտեմք որ բողոքականու-
թիւնը ասոնք ամենն ալ իր մէջը կը պարունակէ և
իրենցմէ դուրս հանելու իրաւունք մը չունին : անոր
համար բողոքականութեան մասն է :

000,000,000
Եւրոպայի Իսիստը կառնէն գաղղի-
ցի քահանայ մը Չինաստան քարոզութեան երթալով
կոապաշտներուն ձեռքը անցաւ և քանի մը տանջանք
կրկէն ետքը մահուան դատապարտուած բանտի մէջ
վճռոյն կատարմանը պատճառ ատենը իր ծնողացու հե-
տեկապ նամակը գրեց . 1837 թիւ 20 :

քանի որ քանի որ ինչպէս հայրս իւր մայրս առ ի յիշդէն շարժա-
 քանքնեցու մէջ արիւնքն վազեց եւ ձեռքս ու ոտքերս
 եւ զլուսնս զկրորունքէն արած կրկն մերքանդամ
 աշխարհի վազէ ձայն քաներս իմացած ատեննիդ զգե-
 ցալու կոկիծնիդ արդէն աչքէս արձուց չկըքամէ
 քայց խորհերով տը զիրականցեցած ատեննի գնեալ եր-
 կինքը ձեզիս համար սիրտի խարեխոսեմ լը միտի թար-
 ուիմ իմ մահուանս վրայ լաք իմ վնասցումքն ամեայ
 նէն աղէկ ծրուեմ նախ որով հերեւաառնայանքն զերջ
 եւ երջանկալ լինանս ակի զնեւ զպարտաքնեցու մա-
 րադարձականէն անտանելի ընէն վնեցեւ որ առաջին
 կերած ձեծիս վերքերը չի զոցուին նեւ զիս նորէն
 չեն ձեծեր մոչ կը քաշկատեն եւս յամարիմնս կը
 պատրուեն զինչպէս որ հեր լառնին ըրին իւր
 ձեռքս ու զտերս մեծերու աննինս ալ շարս զհոգի
 սիրտի ըլլան, եւ մէկ վայրկեանի մէջ սիրտի կտրեն
 հինգերորդ մըն աշխոյն վայրկեանին ոգուիս արիտի
 կրտրէ մոռնալի աշարճալուեղնու բան մը չի կայ
 ասով նման լարուեցէք զբիւր ամասկէն ամէն լառած
 ներս մայիս լըմնանք եւ ես երկիրը ի ձեռքն արիտի
 սպարեմ զմաս մը յոտի զգմցմոյ յս ամ յս մնա-
 ւամնա մայ զմեր զատուալ զի ի յիշդէն իմ վնեցեւ
 յոտոյն մայ զմեր զատուալ ման ի յոտոյն զգմցմոյ
 զսիրտի զարտուեցէք զբիւր ամասկէն ամէն լառած
 ներս մայիս լըմնանք եւ ես երկիրը ի ձեռքն արիտի
 սպարեմ զմաս մը յոտի զգմցմոյ յս ամ յս մնա-
 ւամնա մայ զմեր զատուալ զի ի յիշդէն իմ վնեցեւ
 յոտոյն մայ զմեր զատուալ ման ի յոտոյն զգմցմոյ

Ինչո՞նց լուրջը չընելը կը ցուցուն է որ հաւատալիք
ներուն վրայ անտարբեր են թէ որ հաւատքը մար-
դոյս հարկաւոր լինի մը ճանչնային նէ՝ անոր իրենց
զաւակներնուն մօտին մէջ իրենց հասկցած կերպովն
անարատ մնայուն հոգ կը տանէին : Ենոնց գործէն
կերեւի որ՝ մարդոյս հաւատք մը պէտք է . ինչ հա-
ւատք կը լայնէ ըլլայ . ծնունդ շտակը մէկ է որ
սողունքէն են . եւ անոր մէք անհաւատ կրտսէք , եւ
հաւատոյ վերաբերեալ խանի մը համար անհաւատին
վկայութիւնը ստակ չընիր :

Այն իսկ դատաւորն ալ զինքը այն կարծիքին
հակամէտ ցուցուցեր է ըսելով . « Եստուածաշունչը
« մեր դպրատուններուն մէջ այն նպատակաւ գրուած
« է որ տղայքը անկէց Եստուած ճանչնան եւ անոր
« օրէնքը գիտնան : Ինչ անկախ ընելով աշակերտ-
« ներուն մէկն ալ պարտական չէ Եստուածաշունչին
« Կաւարդ , եւ անկախ սուրբ գրոյ ճշմարիտ է
« Կարալար խաղճան-ի-ն տեսելու » : Ինչ թէ որ
« ասանկ է՝ եւ տղան այն գիրքը Եստուծոյ խօսքին
հարաւոր թարգմանութիւնը չտեսելու ազատ է նէ՝
այդպէս ունիւնը անոր մէջէն Եստուծոյ օրէնքները
չկրնար սովորիլ . եւ թէ որ անկախ սովորիլ հարկ է
նէ քրիստոնեաներուն որ տեղաց սովորին , եւ ինչո՞ւ
համար անոր հաւատացած գիրքը կարգացընելով ժա-
մանակին պարապն անցընեն եւ կարեւոր ճշմարտու-
թիւններուն տվէն ոչահեն անոնք :
Զիմք գիտեր թէ բողոքականներուն փառապա-
սի այլ եւ այլ հայաբնակ երկիրները բացած զպրա-
տուններնուն տղոցը կարգացուցած անտուածաշունչին

որքան կերակուրի խաբուածութենայնը քոնողը քիչ է .
 քրիստոնէից սեղանին վրային որ դրոճելու քոնող
 ֆալլայ , որս բլայ անոնց հետ կուտեն . Ուրիշ
 քաներէն զատ պէրլինցի հրեաները շարած պահելու
 տեղ կիրակին կը բըռնեն . եւ կըթեն , որ պատենօր
 սխալ հաշուելով օրին մէկ կորսնէր . եւ եւ հիմակ
 ուան կիրակին ճշմարտապէս չարաթէ . Եւ Վանի քսե-
 լով խիղճներին շահներուն հետ կը միարարեն , ոչէ
 նէ շարածն երկու օր շահէ ետ պիտի մնային . Կեր-
 մանիացի այս տեսակ հրեաներուն յիշօրձ խոսքն
 այսինքն նորոգեալ հրեայք կըլսեն . Եղբային հա-
 րուտանին փոխենուն բաւական օգնութիւն ըրած .
 դերմանիայի մէջ կրած հալածանքնին , որ մէկը հրեայ
 մը տեսածին պէս կէփ կէփ կանչելով ետեւէն կի-
 յար եւ կը նսխատէր . Եւ եկեց զատուրիշ պատճառ
 մըն ալ կայ . Երբ որ դերմանիա եւ բլաւիա ծոր-
 հանդակի կառք հարթուցու , որ հանգիստ ըլլալէն
 դատ փառաւոր ալ էր , եւ իրարու հետ հաղորդակ-
 ցութիւնը կը դիւրացիներ , պատուեր եղաւ 1830ին ,
 որ ազգային հանդերձ հաղնող եւ մօրուք ունեցող
 հրեաներուն թող չարոճի այն կատրերով անբայ ը-
 նել : Եւս պատուէրը անոնց նախատինքի պէս բան
 մը եղաւ . Դանն զի թեպէտ աղքատներինն քստակ
 շահելու համար խոնարհ են , բայց հանդիսա ապրող-
 նին այն խոնարհութիւնը չունին , ուրպիսի մօրուքնին
 ածիլեցին եւ լաժերնին փոխեցին : Կերմանացիները
 անոնց կըլսեն . Եւ Եւ Բօլի Խոսքն այսինքն , որքն-
 թաց սուրհանդակի կառքի հրեաներ , իմա ասանկ
 հրեաները որ կըթեալ հրեայ ալ կըսուին , ձեռքեր-
 նուն եկածին չափ կաշխատին որ քրիստոնէայէ տար-
 բեր բան մը չերեւի վրանին . եւ թէ որ դէմքերնին
 ինչ ազգէ ըլլալնին չճանչընն նէ հրեայ ըլլալնին
 ալ կուրանան :

Քրիստոնեայ եղբայրները ընդհանրապէս բողոքա-
կան կըլնան չէ թէ ներքին համոզմամբ, այլ փոտա-
սիրութեամբ: Ասանկ հաւատքնին փոսողները միայն
հաւուսաններն են, որ քաղաքական պաշտօնի մը հաւ-
նելու կը փափաքին: Արօժը չունին քրիստոնեայ ը-
լակնին ալ քաղաքական նպատակ ունի. եւ որ կրօնքին
դահպանութիւնը դիւրին է նէ այն կընդունին: Աւ-
չընին նախապաշարներ եւ լատիններ կան. եւ
գերմանիայի հրեաները գրէ թէ ամենն ալ թաղառ-
բութեան թշնամի եւ հաւարակապեալական են, թէ-
պէտ ամեն ատեն բաշած նեղութիւննին հասարակու-
թեանն, եւ դատած պաշտպանութիւնն թաղառ-
ներնն է: Գերմանիայի մըայ յատուկ սէր մը ունին.
լեզուինն ալ արեւած գերմաներէն մըն է: Բուն
Լեհաստանի հրեաները՝ ուռապ լեհաստաններէն ա-
ւելի կը թեալ են: Եւ ամենն ալ կամայ ակամայ՝ քրիս-
տոնէից պէս կը հագուին: Ռուսայ կայսրը 1834ին
մէկ օրենքով մը հրեաներուն պատուիրից որ ձօրաբ-
նին ածիլէն: ականջներնուն առաջը եղած մազերնին
կըտրեն. եւ լաթերնին փոխեն: Լեհաստանցիները
դիւրաւ հնազանդեցան բայց ուրիշները փախուստ տա-
լու ճամբայ կը մտածէին: Այս օրէնքը կնիկ մարդիկ
ալ կպարտաւորէր: Սորաքնին չածիծելու համար
շատ ստանկներ տաւոյ ալ եղաւ բայց ստիկանութենէ
նեկութիւն կրելով իրենք իրենց ածիծելու ստիպ-
ուեցան: Բայց Ռուսիացի դերիկ կերպարանքով պը-
տրեւելու յանձն առնաւ եղբայրները կրնան մըրուք ունե-
լնայ: Իրենց մեծերը խորհլու շատ վարդաւ են:
-գեցած, միտաց: Իս լաճը յանձնիլ զի չցանակչ
-գաս ի յամենայնց, զ միտաւեալ զոչ, զհաճ մտ
միմիմիմի զո ի ի ձ միտայի միմիմի զն սող դի
միմիմի լաճը: Իս միմիմիմի միմիմիմի միմիմի
մտն ու ուր իս